

Rozwój czasopisma jako nośnika komunikacji naukowej i społecznej

Książka i czasopismo to podstawowe, klasyczne środki przekazu w procesie komunikowania. Czasopismo może zawierać treści ogólne (aktualne adresowane do ogółu odbiorców lub zróżnicowanych zbiorowości) lub treści specjalne (indywidualizowane pod względem tematycznym, wyspecjalizowane w zakresie przekazywanych treści). Książka obok takich sposobów komunikowania, jako przekaz słowny i korespondencja ma stosunkowo długą historię jako środek przechowywania i przekazywania wiedzy i informacji, swą uniwersalność straciła wówczas, gdy pojawiło się czasopismo.

Dziś, czasopismo uznawane jest za podstawowy element oficjalnego systemu komunikacji naukowej i społecznej i wysuwa się na czoło nośników komunikacji, który znacznie szybciej i w sposób masowy, dostarcza informacji niż książka. Czasopismo to periodyk, który ukazuje się w regularnych odstępach czasu ale rzadziej niż gazeta. Wszystkie czasopisma można podzielić na dwie grupy: czasopisma popularne i specjalne (naukowe i fachowe), z których każde poświęcone jest tylko jednej gałęzi wiedzy lub jednej dziedzinie zainteresowań.

Treść czasopism specjalnych ma formę rozpraw, komunikatów naukowych, recenzji, sprawozdań ze zjazdów konferencji i ogólnej działalności instytucji i stowarzyszeń. Czasopisma specjalne przeznaczone są dla czytelników posiadających odpowiednie przygotowanie naukowe i fachowe.

Istnieją także czasopisma popularnonaukowe, które jak sama nazwa wskazuje, służą popularyzacji wiedzy. Omawiają one zagadnienia poruszane przez czasopisma naukowe, w sposób przystępny i zrozumiały nie tylko dla specjalistów. Czasopisma popularne, wielotematyczne, magazyny bogato ilustrowane to przeważnie tygodniki adresowane do szerokiego kręgu odbiorców. W dobie multimediów nie zabrakło czasopisma elektronicznego, które jest dostępne w Internecie lub na CD.

Śladów pierwszych czasopism można doszukać się już w starożytnym Rzymie, gdzie w I w p.n.e. na polecenie Juliusza Cezara ogłaszano biuletyny, zawierające protokoły obrad senatu (acta senatus) oraz Wiadomości z życia obywateli (acta diurna populi Romani). Biuletyny te pisane na ozdobnych tabliczkach umieszczano w uczęszczanych miejscach. Poza Rzymem biuletyny tego rodzaju znane były na Wschodzie i Chinach.

Następnym etapem pojawienia się rękopiśmiennych gazet był przełom średniowiecza i czasów nowożytnych, a miejscami ich powstawania stały się ośrodki handlowe i kulturalne na świecie i w Polsce. Po wynalezieniu druku, już w 1502 roku ukazało się w Niemczech „Neue Zeitung”, a w 1609 zaczęło wychodzić w Strasburgu pismo tygodniowe „Relation”.

W Polsce, w XVI wieku pojawiać się zaczęły druki ulotne z wiadomościami o wypadkach bieżących i nosiły tytuły: „Nowiny”, „Relacje”, „Opisania”. Najstarsze tego typu pismo pochodzi z 1557 roku. Pierwszą polską drukowaną gazetą wychodzącą regularnie był „Mercuriusz Polski Ordynacyjny” związany z polityką dworu królewskiego. Dzienniki pojawiły się w 1660 roku w Niemczech „Leipziger Zeitung”, w Anglii w 1702 „Daily Courant”, we Francji w 1777 roku „Journal de Paris”.

W XVIII wieku na świecie duże znaczenie miały czasopisma moralne (obyczajowe). Ich przykład oraz wpływ wydarzeń politycznych, oddziaływał na gazety, które wprowadzając publicystykę, z czysto informacyjnych przekształcały się w pisma polityczne o ambicjach czynnego uczestniczenia w życiu społeczeństwa.

Właściwy rozwój czasopism w Polsce rozpoczynają „Nowiny Polskie” wydane przez Pijarów w 1729 r., wkrótce przemianowane na „Kurier Polski”. W okresie Oświecenia rozwinęły się czasopisma naukowe oraz przede wszystkim moralno-obyczajowe, kształtujące się pod wpływem wzorów zachodnioeuropejskich. Szczególnie ważną rolę odgrywał „Monitor”, z którym współpracowali najwybitniejsi pisarze i myśliciele tego okresu. Podwaliny pod prasę polityczno-informacyjną położyła „Gazeta Narodowa i Obca”.

Po utracie niepodległości w Polsce ruch wydawniczy

zamarł, aż do 1815 roku, kiedy zaczęło wychodzić sporo nowych pism a najważniejsze z nich to „Pamiętnik Warszawski”. Dalszy rozwój czasopism nastąpił w XIX wieku, a niektóre z wychodzących wówczas tytułów przetrwały do XX wieku.

Na przełomie XIX i XX wieku nastąpiło przeobrażenie prasy polskiej związane z postępem technicznym w drukarstwie i środkach łączności. Zwiększono formaty i objętość pism. Czołowe dzienniki warszawskie drukowały dwa wydania dziennie.

W 1918 roku po odzyskaniu niepodległości, prasa w Polsce rozwinęła się bardzo szybko. W 1928 r. wychodziły 2353, a w 1935 r. - 2854 pisma. Najważniejsze tytuły to: „Gazeta Polska”, „Kurier Poranny”, „Polska Zbrojna”. Największe nakłady w okresie międzywojennym osiągnęły czasopisma wydawane przez koncerny prasowe: „Ilustrowany Kurier Codzienny”, „Ekspress Poranny” i „Kurier Czerwony” w Warszawie. Po drugiej wojnie światowej, pomimo konkurencji radia i telewizji, nastąpił dalszy rozwój prasy, a jej wydawaniem zaczęły kierować ogromne koncerny.

Dziś, na świecie ukazuje się około milion tytułów czasopism rocznie, a w nich 10 mln artykułów naukowych w czterech podstawowych językach: angielskim, francuskim, niemieckim i rosyjskim.

Wzrost ilościowy tytułów czasopism ukazujących się na świecie

Lata	ilość tytułów
1800	100
1850	1000
1900	10000
1960	100000
1989	250000
2000	~1mln

W Polsce przed rokiem 1990 większość gazet i dużą część czasopism, wydawała Robotnicza Spółdzielnia Wydawnicza „PRASA”. Czasopisma naukowe wydawały instytucje specjalistyczne. Ważne miejsce wśród wydawców tych czasopism zajmowała Polska Akademia Nauk, instytuty naukowo - badawcze, szkoły wyższe, towarzystwa i stowarzyszenia naukowe. W ostatnich latach zwiększyła się liczba instytucji wydających gazety i czasopisma: z 3079 w 1992 r. do 4448 w 1995 r. Można zauważyć wyraźny spadek liczby książek i czasopism przeznaczonych dla specjalistów oraz wzrost liczby książek i periodyków dla szerokich kręgów czytelników.

Nowym zjawiskiem na naszym rynku prasowym było pojawienie się prasy sublokalnej ukazującej się na terenie dzielnic dużych miast, małych miasteczek, gmin a nawet wsi. „Katalog mediów polskich” odnotowuje aż 1238 tytułów tej prasy. Dla bibliotek prasa ta ma ogromne znaczenie, bowiem wzbogaca zasób materiałów i informacji stanowiących dokumenty życia społecz-

nego i regionalistów. Zmiany społeczno-polityczne w naszym kraju powodują ogromne ożywienie działalności prasowo - wydawniczej. Przejawia się to m.in. w tym, że rocznie pojawia się 600 nowych tytułów przy jednocześnie wykruszaniu się z rynku tych, które nie zdobyły tyłu czytelników, aby zapewnić im egzystencję. Bibliotekarze podejmujący decyzję o prenumeracie nowych tytułów muszą dysponować dużą wiedzą na ten temat, aby ograniczone na ten cel środki wydać racjonalnie, preferując walory edukacyjne gromadzonych w bibliotece czasopism.

TYPY	Liczba tytułów	Nakład 1nr (tys. egz.)
Naukowe	892	778
Zawodowe	798	5091
Ogólne	1770	62546
Młodzieżowe i dziecięce	160	7932

Statystyka niektórych czasopism w Polsce wg typów w roku 1995

W latach dziewięćdziesiątych XX wieku, pojawiły się czasopisma elektroniczne, będące szczególnym typem dokumentów dostępnych w Sieci Internetu. Czasopisma elektroniczne pojawiły się dwutorowo: jako elektroniczne odpowiedniki periodyków drukowanych i samodzielnie istniejące tylko w wersji elektronicznej. Zawartość czasopism internetowych jest bardzo zróżnicowana, od krótkich informacji o charakterze, treści i sposobie prenumeraty swojego drukowanego odpowiednika, po rozbudowane serwisy, kompletne artykuły, archiwum wcześniejszych numerów, z możliwością interaktywnego przeglądania (np. „Rzeczpospolita”, „Gazeta Wyborcza”).

Czasopismo dostępne w Internecie, może służyć każdemu użytkownikowi bez żadnych opóźnień i ograniczeń, a potrzebne teksty można wydrukować lub zapisać na dysku. Archiwum numerów, często z możliwością przeszukiwania zasobów tworzy pełnotekstową bazę danych z określonej dziedziny.

W Polsce, w 1999 r. zarejestrowano 1229 czasopism elektronicznych. Ich listę, modyfikowaną na bieżąco można znaleźć w Internecie na stronie: www.miks.uj.edu.pl. Czytelnicy często sięgają do czasopism elektronicznych, gdyż wyszukiwanie informacji jest łatwiejsze i szybsze, niż przeglądanie drukowanych roczników danego tytułu. Zachęcamy do korzystania z tego kompleksowego źródła informacji.

Ewa Strawa